

VrijZinnig

JAARGANG 9 NR 2 JUNI 2016

SCHEPPEN EN ZO

SCHEPPEN EN SCHEIDEN: DE VERHALEN IN GENESIS | GEMEENSCHAP
SCHEPPEN | SCHEPPEN IN HET VERLEDEN

VrijZinnig
9e jaargang nummer 2
juni 2016
ISSN 1876-0627

VrijZinnig is een uitgave van
de Vereniging van Vrijzinnige
Protestanten (VVP)

Redactie

Klaas Douwes
Alke Liebich
Annemike van der Meiden
Marinus den Oudsten
Erik Jan Tillema
Annemieke van der Veen
Wim Wattel

Vormgeving

Studio Corina van Riel, Amsterdam

Redactie- en administratieadres

Postbus 8094
3503 RB Utrecht
info@vrijzinnig.nl
o.v.v. VrijZinnig
tel. 030-88 01 497

Abonnement

Vrijzinnig wordt toegestuurd
aan alle leden. U kunt ook een
abonnement nemen voor
€ 15 per jaar.

Drukwerk en distributie

Grafiservices, Utrecht

Beeld omslag

Zandkasteel, Shutterstock

Scheppen en zo

U hebt een typisch zomernummer in handen: het thema Scheppen nodigt uit om actief te worden met emmer en schep, om te mijmeren in de hangmat bij een glas wijn, en om te herinneren, wanneer je in de stille zomermaanden oude dozen opruimt.

Voor dit alles stof genoeg. Klaas Spronk, oudtestamenticus aan de PThU, neemt ons mee in het nadenken over de scheppingsverhalen aan het begin van de Bijbel. Onderzoek naar de teksten levert wel eens nieuwe inzichten op, zeker in vergelijking met scheppingsmythes uit de omgevende culturen. En we lezen ook dat we hier niet te lang bij stil moeten staan. Dus snel door.

Op een heel andere manier leren wij scheppingsverhalen kennen op de middenpagina's: daarop een presentatie van prentenboeken en kinderbijbels over Genesis, over schepping, over hoe het is als er nog niets is. Boeken waarin veel creativiteit te ontdekken is.

Creativiteit hoort bij scheppen. Wij willen weten hoe dat werkt. Het interview met kunstenaar Han Koster leert ons hier iets over. Het schept verwarring. Iets nieuws maken met oude spullen – is dat ook scheppen? Ook het verglijden en vergaan komt aan de orde. Wat oud is, is ook ooit nieuw geweest. Het verleden is geweest, maar het kan ook worden herschapen – op een nieuwe manier. Erik Jan Tillema en Klaas Douwes zijn ermee bezig. Zij doen onderzoek naar het Vrijzinnige verleden. Een oproep.

In kerken wordt gemeenschap geschapen, die meer is dan de som der delen. Wonderbaarlijk soms. Annemieke van der Veen schrijft erover. Afscheid nemen is ook het moment van iets nieuws. Klaas Douwes stelt

ons het boek voor van Wim Jansen bij zijn afscheid als predikant. Meer uitnodigingen voor zinvol tijdverdrijf vindt u op de cultuurpagina.

Rick Benjamins stelt ons weer een liberale theoloog voor: de Amerikaan Douglas Ottati. Hij beschrijft geloof dat woorden voor het 'meer' zoekt, dat in menselijke ervaring verborgen is. Taalscheppend geloof. Een unieke taalvirtuoos aan het slot: in de column van Marinus den Oudsten een hommage aan William Shakespeare. Het zal u niet ontgaan zijn – dit jaar was het zijn 400ste sterfdag.

Alke Liebich

SCHEPPEN EN SCHEIDEN: ENKELE GEDACHTEN BIJ DE VERHALEN IN GENESIS

Dit wordt niet de zoveelste bijdrage aan de overloze discussie over schepping of evolutie. Het gaat hier namelijk om het Bijbelse perspectief en in de Bijbel gaat het bij het spreken over God als schepper om heel andere zaken. De veronderstelde gebeurtenissen uit een ongrijpbaar ver verleden worden verteld met het oog op het heden. Ze zeggen iets over de verhouding tussen hemel en aarde, tussen God en mens. Het scheppingsgeloof helpt je aan de ene kant om de angst voor het dreigend bestaan te bezweren en aan de andere kant om te genieten van het goede leven.

door Klaas Spronk

Scheppen is scheiden

In 2009 baarde Ellen van Wolde opzien toen zij in haar inaugurele rede beweerde dat de eerste verzen in Genesis 1 het beste als volgt vertaald kunnen worden:

In het begin waarop God de hemel en de aarde scheidde, en de aarde ongegrond was en zonder fundament, en duisternis over de diepte lag, en Gods adem zwevende was over de wateren, zei God: 'Er zij licht'.

Dat haalde de voorpagina van dagblad Trouw en maakte ook een pittige wetenschappelijke discussie los rond de vraag naar de juiste vertaling van het werkwoord in de eerste zin: is het 'scheppen' of 'scheiden'? Wie geïnteresseerd is in de achterliggende filologische details vindt een schat aan gegevens op de website www.jhsonline.org (zoekterm 'Van Wolde'). Hier kunnen we ons beperken tot de conclusie dat het betreffende Hebreeuwse woord geen eenduidig equivalent heeft in het Nederlands. Het is hoe dan ook duidelijk dat er het element van scheiding maken in zit. Dat sluit ook goed aan bij het vervolg: God maakte scheiding tussen de wateren om ruimte te maken voor het droge. In de Mesopotamische scheppingsmythe is dat verbeeld in het in tweeën scheuren van het versla-

Scheppen als voortgaande activiteit

gen monster van de oervloed. Het scheppingsverhaal van Genesis 1 hoort thuis in dat wereldbeeld. Het verschilt met de verhalen bij omliggende volken doordat het nog slechts ruimte laat voor één goddelijke macht. In plaats van een chaosmonster is nu sprake van 'diepte' en 'wateren'. In plaats van de goden van zon, maan en sterren zijn de hemellichamen nu het maaksel van Gods hand.

De scheiding tussen hemel en aarde, God en mens

Wie het scheppingsverhaal van de Bijbel goed wil begrijpen moet er niet te lang bij blijven stilstaan. Het is de opmaat voor het grote verhaal van God en mensen, een verhaal van afstand en nabijheid. In de eerste zin van dat verhaal is nog sprake van de hemel en de aarde, daarna gaat het vooral over de aarde. De mens moet zijn plaats weten. De hemel is voorbehouden aan God. Er is wel een verbinding, maar het grensverkeer is beperkt. De verhalen in Genesis leren ons die les. Het eerste hoofdstuk vertelt hoe God de mens zijn plaats geeft op aarde. Daarbij neemt de mens in zekere zin het werk van God over. Dat is namelijk in eerste instantie bedoeld met de bekende verzen over de mens als beeld van God (Genesis 1:26-28). Het betekent dat de mens God vertegenwoordigt en dat doet hij door Gods werk voort te zetten.

De mens als beeld van God betekent dat de mens God vertegenwoordigt en dat doet hij door Gods werk voort te zetten

God zei: 'Laten wij mensen maken die ons evenbeeld zijn, die op ons lijken; zij moeten heerschappij voeren over de vissen van de zee en de vogels van de hemel, over het vee, over de hele aarde en over alles wat daarop rondkruipt.' God schiep de mens als zijn evenbeeld, als evenbeeld van God schiep hij hem, mannelijk en vrouwelijk schiep hij de mensen. Hij zegende hen en zei tegen hen: 'Wees vruchtbaar en word talrijk, bevolk de aarde en breng haar onder je gezag: heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen.' (NBV)

Wanneer deze tekst wordt aangehaald, beperkt men zich doorgaans tot het idee van de mens als beeld van God. Daar worden vervolgens allerlei bespiegelingen over de menselijke waardigheid aan verbonden. Daarbij ziet men over het hoofd dat het in Genesis 1 een specifieke invulling krijgt. Dat blijkt direct al uit het vervolg. Eerst staat er in het enkelvoud 'als evenbeeld van God schiep hij hem', maar dat gaat over in het meervoud: 'mannelijk en vrouwelijk schiep hij de mensen' (in het Hebreeuws staat alleen het persoonlijk voornaamwoord 'hen'). De reden voor dat meervoud blijkt uit de opdracht die God aan de mensen meegeeft: 'wees vruchtbaar en word talrijk'. De mens moet zich voortplanten. Zo zet hij het schepende werk van God voort. In het Engels is dat verband mooi onder woorden te brengen: het gaat van 'creation' naar 'procreation'. Dat is ook het steeds herhaalde thema van het boek Genesis. Steeds gaat het om 'de geboorten' (Hebreeuws 'toledot'), eerst die van hemel en aarde (2:4), daarna die van Adam (5:1), van Noach (6:9) enzovoort. Juist aan de geboorten kan men in de nu volgende verhalen ook aflezen dat de mens die door zijn schepper gegeven opdracht niet altijd even goed vervult. Dat heeft te maken met verstoord grensverkeer tussen hemel en aarde. De mens verkent die grens en gaat er soms overheen. Als gevolg daarvan zal het baren van nieuw leven zwaar worden (Genesis 3:16). Maar ook vanaf de andere kant is er onwettig grensverkeer. Daarvan verhaalt Genesis 6:1-4. Het levert vreemde geboorten op (reuzen) en zelfs de dreiging van de beëindiging van het experiment aarde door de straf met een grote vloed.

Scheppen als voortgaande activiteit

God verwacht niet alleen van de mens dat hij/zij het schepende werk voorzet, hij blijft zelf ook actief. Dat wordt duidelijk aan het verhaal van de vloed. Die vloed als reactie op de teleurstellende slechtheid van de mens

is in feite de omkering van de schepping uit hoofdstuk 1: de wateren keren weer terug. Uiteindelijk maakt God toch weer een nieuw begin en belooft hij aan Noach dat hij voortaan de dingen zal laten doorgaan. Zo komt het scheppingsgeloof ook terug in andere teksten in het Oude Testament. Als in Psalm 74 bezongen wordt dat het geen leven is in deze wereld met alle vijandschap en tegenslag, is er in het lied een ommekeer waarin de hoop opleeft op basis van het geloof in God die beschreven wordt zoals de schepper in Genesis 1. En wanneer de profeet Jesaja zijn volksgenoten in ballingschap moed inspreekt, dan doet hij dat op basis van het geloof in de God die het licht geschapen heeft en dus ook bij machte is de geschiedenis naar zijn hand te zetten (Jesaja 45).

Zo is scheppingsgeloof een medicijn tegen de angst in een bedreigde en bedreigende wereld. De positieve pendant daarvan is dat scheppingsgeloof ruimte maakt voor de blijdschap over en het genieten van het mooie in deze wereld. Daarvan getuigt heel fraai het lied van de wijsheid in Spreuken 8. Daar zegt vrouw wijsheid van zichzelf dat zij als eerste werd geschapen door God en dat zij vervolgens in alles wat daarna door God werd gemaakt terug is te vinden. Ze is als een principe dat in alles doorwerkt. Zo gezien en ervaren is de schepping dus als iets waarin de schepper zijn liefde met ons deelt:

Ik was zijn lieveling,
een bron van vreugde, elke dag opnieuw.
Ik was altijd verheugd in zijn aanwezigheid,
vond vreugde in zijn hele aarde
en was blij met alle mensen. (Spreuken 8:31-32)

Klaas Spronk is hoogleraar Oude Testament aan de PThU in Amsterdam.